

عکاسی چشم انداز

سرآغاز منظره نگاری در غرب و ایران

افسانه آدی گوزل

www.ketab.ir

مکاسی چشم انداز

سراشما و سفینه نگاری در غرب و ایران

افسانه آدی گوزل

صفحه آرایی: کارگاه نشر نظامی

طرح جلد: اسماعیل غفاری

عکس جلد: افسانه آدی گوزل

مشخصات ظاهری: ۱۲۷ ص، رقعی

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۲۵۵-۱۵-۶

ناشر: انتشارات حکیم نظامی گنجه‌ای

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲

تیراژ: ۱۰۰۰

نشانی: تبریز، اول خیابان طالقانی، ساختمان نورافزا، طبقه ۱

تلفن: ۰۴۱۳۵۵۴۰۰۵۲-۰۹۱۴۸۶۰۶۹۶۶

آدرس سایت: Nezamibook.ir

آدرس الکترونیکی: Nezami.Pub@gmail.com

قیمت: ۱۳۰۰۰۰ تومان

این کتاب از دو پایان نامه‌ی کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته‌ی عکاسی مؤلف استخراج شده است.

- «عکاسی چشم‌انداز: رویکردها و تحولات»، کارشناسی عکاسی، دانشگاه پیام نور تبریز، استاد راهنما: محسن بایرام‌نژاد؛ تاریخ دفاع: شهریور ۱۳۹۵

- «بررسی رویکردها و مفاهیم عکاسی چشم‌انداز ایران دوره پهلوی اول»، کارشناسی ارشد عکاسی، دانشگاه هنر تهران، استاد راهنما: دکتر مهدی مقیم‌نژاد، استاد مشاور: دکتر محمد مهدی رحیمیان؛ تاریخ دفاع: اسفند ۱۳۹۹

سراسر آثار مجوز، افسانه، ۱۳۷۱ -

عنوان و نام پدیدآور: عکاسی چشم‌انداز: سرآغاز منظرنگاری در غرب و ایران

افسانه آبی مجوز /

مشخصات نشر: تبریز: انتشارات حکیم نظامی، ۱۴۰۲.

مشخصات ظاهری: ۱۲۷ ص.؛ مصورا: ۱۴ × ۲۱ / ۵/۵ م.

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۸۲۵۵-۱۵-۶

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: کتابخانه: ص. [۱۲۳] - ۱۲۷.

عنوان دیگر: سرآغاز منظرنگاری در غرب و ایران.

موضوع: عکاسی منظر Landscape photography

عکاسی منظر -- ایران Landscape photography -- Iran

عکاسی منظر -- کشورهای غربی

Landscape photography -- Western countries

عکاسی از طبیعت

Nature photography

عکاسی از طبیعت -- ایران

Nature photography -- Iran

عکاسی از طبیعت -- کشورهای غربی

Nature photography -- Western countries

رده بندی کنگره: TR۶۶۰

رده بندی دیویی: ۷۷۸/۹۳۶

شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۸۸۳۴۲

اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیبا

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۷	فصل اول: چشم انداز
۱۸	ریشه‌یابی چشم انداز
۲۱	تعاریف معاصر چشم انداز
۲۴	چشم انداز به مثابه‌ی یک امر زیباشناختی
۲۹	چشم انداز به مثابه‌ی یک امر فرهنگی
۳۲	تعریف طبیعت
۳۴	طبیعت به مثابه‌ی فرا-فرهنگ
۴۰	تاریخچه‌ی منظرنگاری
۴۳	پیشینه‌ی منظرنگاری در ایران
۵۱	منظرنگاری در دوره‌ی قاجار
۵۵	فصل دوم: عکاسی چشم انداز
۶۳	پیشینه‌ی عکاسی چشم انداز در غرب
۶۴	عکاسی پیمایشی قرن نوزدهم
۷۹	عکاسی چشم انداز مدرن
۸۹	فصل سوم: سرآغاز عکاسی چشم انداز در ایران
۸۹	دوره‌ی قاجار
۱۰۴	دوره‌ی پهلوی (اول)
۱۰۷	تجربه‌ی چشم انداز در ساختار جغرافیایی ایران
۱۱۳	قدرت، دربار و عکاسی چشم انداز
۱۱۴	زمینه‌های دیده‌شدن عکس‌ها
۱۱۹	نمایه
۱۲۳	منابع

مقدمه

همان طور که کنت کلارک به دستن خاطرنشان کرده، انسان ها پس از تفاهم درباره‌ی مفهومی به نام عشق، در ابتدای تاریخ از چشم انداز با یکدیگر هم نظر هستند. کلماتی نظیر «چشم انداز»، «منظره» و «طبیعت» از حیث فراوانی در استفاده، همواره مفهوم تلقی شده و سهل نمایانده شده اند؛ معمولاً همه‌ی هنرمندان و علاقه مندان به این حوزه تصور کرده اند که مفهوم آن را می دانند، در حالی که کلمه‌ی «لنداسکیپ Landscape» از ابتدای تاریخ اش تا به امروز همواره در حال تغییر معنا و مفهوم بوده است. به راحتی می توان گفت که هر عکاس در طول دوران فعالیت اش حداقل یک بار چشم انداز را موضوع عکاسی خود قرار داده است. ژانر عکاسی چشم انداز نیز، عکاسان بسیاری در طول حیاتش به خود دیده که هر کدام به نحوی باعث پیشرفت آن بوده اند. انسان مدرن در مواجهه با حجم اطلاعات کثیری که از محیط پیرامون خود اکتساب کرده است، بایگانی های خود را به واسطه‌ی دسته بندی ها

قابل بازیابی و بهره‌برداری می‌کند. فارغ از اینکه الگوها و اهداف دسته‌بندی تا چه اندازه می‌توانند متنوع و متکثر باشند، نفس مسأله‌ی دسته‌بندی عاملی‌ست در جهت کنترل و آگاهی از داشته‌های موجود. بنابراین علی‌رغم اینکه در دنیای معاصر تاریخ‌نگاری هنر از دسته‌بندی‌ها بسی فراتر رفته، اما در بدو امر و در مواجهه با داده‌های خام، ناگزیر به انجام این عمل هستیم.

تصویر چشم‌انداز یا همان منظره در مفهوم مدرن غربی‌اش بر بستری اجتماعی و فرهنگی استوار است، اما بررسی تصاویر چشم‌انداز ایرانی به دلیل نبود این پشتوانه‌ی تاریخی دشوار می‌نماید؛ شرایط اجتماعی، فرهنگی و حتی جغرافیایی و جمعیتی ایران نه در دوره‌ی قاجار به‌عنوان زمانه‌ی ورود دوربین و نه در دوره‌ی کوتاه بعد از آن یعنی دوره‌ی بیست ساله‌ی پهلوی اول، هیچ شباهتی به شرایط رنسانس غرب نداشته است. با این همه، هنرمند ایرانی در طول دوره‌های مختلف تاریخی متناسب با شرایط فرهنگی و فن‌آورانه‌ی زمانه‌ی خود نسبت به طبیعت و محیط پیرامون خود واکنش نشان داده است. در مورد پیشینه‌ی انسان و هنرمند ایرانی و آشنایی‌اش با عکاسی باید گفت با این که دوربین عکاسی درست چند سال بعد از اختراعش وارد ایران شد، اما طی دوره‌ی قاجار به خارج از دربار راه نیافت. ابزار دوربین برای عموم فراهم نشد و در پی آن تنها محدود به چند عکاس درباری ماند که به دستور شاه امکان عکاسی و تجربه و ثبت چشم‌انداز برای‌شان فراهم بود. اما از آنجا که چشم‌انداز از وجهی دیگر، بازنمایی زمین و محیط زیست انسان با ابزار فن‌آورانه‌ی خود است، این تصاویر که واکنش هنرمند ایرانی نسبت به جهان واقعی و طبیعت سرزمین به واسطه‌ی دوربین هستند را می‌توان چشم‌انداز نامید. این دورنماهای حاصل از دوربین عکاسی به لحاظ صوری و مفهومی چشم‌اندازهایی هستند که بر بستر بومی و تاریخمند خود می‌نشینند.

عکس‌های چشم‌انداز در غرب، در طول تاریخ بر پایه‌ی بسترهای تاریخی و بر اساس زمینه‌های زیبایی‌شناختی خود در قالب مکاتب و جنبش‌های هنری مختلف، قابل دسته‌بندی بوده‌اند؛ در خصوص امکان‌پذیری دسته‌بندی چشم‌اندازهای تاریخ ایران و الگوی انتخابی برای این مقصود، در ابتدا باید گفت از آنجایی که ژانر چشم‌انداز به‌طور مستقل در تاریخ تصویرگری ایران تا قبل از ورود دوربین در دوره‌ی قاجار وجود نداشت و عکس چشم‌انداز چه به لحاظ فرمی و چه به لحاظ مفهومی، ریشه در سنت بازنمایی چشم‌انداز در رنسانس غربی دارد، بنابراین ناگزیر می‌نماید که ما نیز از الگوهای غربی برای این مهم بهره‌برداری کنیم. بر این پایه تصاویر دورنماهایی که محوریت موضوعی در آن‌ها به‌طور واضحی زمین و محیط زیست انسانی است، انتخاب شدند و از این میان منطقی‌ترین شیوه به جهت دسته‌بندی اولیه از دیدگاه نگارنده، همان دسته‌بندی بر پایه‌ی محتوای تصویری است؛ چشم‌اندازهای مکان‌نگارانه، چشم‌اندازهای وقایع‌نگارانه و چشم‌اندازهای طبیعی، سه گونه‌ی غالب در دسته‌بندی مدنظر جهت ارائه به عنوان عکس‌های تاریخ چشم‌اندازگرایی در ایران بوده و مورد اعمال واقع شده است؛ طبیعی است که بنا به رویکردها و خواسته‌های متنوع، از جوانب متعدد دیگری نیز قادر به دسته‌بندی‌های دیگرگون خواهیم بود. مطالعات فراوانی در حیطه‌ی عکاسی طبیعت و چشم‌انداز در جامعه‌ی غرب انجام گرفته است؛ این ژانر در عکاسی، موضوعی است که پتانسیل مطالعات گوناگونی را در دوره‌های مختلف تاریخی داشته و دارد. با این حال، وضعیت عکاسی منظره یا چشم‌انداز در ایران به علت نبود منابع و مطالعه‌ی کافی در این حیطه، بنا به دلایل نامعلوم همواره در هاله‌ای از ابهام باقی مانده است. جای خالی مطالعه‌ی مفصل در این شاخه‌ی مهم از تاریخ

عکاسی ایران بسیار به چشم می‌آید. اکثر بررسی‌ها و پژوهش‌ها در حوزه‌ی عکاسی طبیعت و بیشتر پیرامون مسائل تکنیکی و فنی این ژانر در عکاسی بوده و در آن‌ها، مفهوم چشم‌انداز یا تاریخچه‌ی آن در ایران مورد کنکاش واقع نشده است.

آزاده اوجی در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «پژوهشی بر منظره‌نگاری در عکاسی ایران (با تمرکز بر دوره‌ی تاریخی قاجار)» (۱۳۹۲)، با هدف گردآوری و دسته‌بندی داده‌های اولیه و با رویکردی توصیفی-تحلیلی به بررسی حداکثر منابع تصویری در دسترس در حوزه‌ی عکس چشم‌انداز دوره‌ی قاجار پرداخته است. محمدرضا طهماسب‌پور در سمینار «طبیعت‌گرایی در عکاسی ایران» (۱۳۹۲) که در مرکز هنرپژوهی نقش جهان وابسته به فرهنگستان هنر ارائه شد، به گردآوری داده‌های تصویری عکس از طبیعت ابتدای تاریخ عکاسی ایران تا دوره کنونی پرداخته که در آن به مبنای معینی برای انتخاب این تصاویر با تعریف مشخص از عکس طبیعت اشاره نشده است. داده‌های تصویری مورد بررسی در این سمینار طبقه‌بندی مشخصی ندارند و صرفاً به گردآوری نام‌ها و عکس‌هایی در این حوزه‌ی تصویری ختم می‌گردد. تورج حمیدیان در مقاله‌ی «دورنمای دورنما» (۱۳۸۸) در نشریه‌ی حرفه هنرمند (شماره‌ی ۲۸)، رویکردی وقایع‌نگارانه به عکاسی چشم‌انداز دارد و بیشتر به توصیفی کلی از منظره‌نگاری به‌طور عام و عکاسی چشم‌انداز به‌طور خاص می‌پردازد. گلریز فرمانی در پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد با عنوان «تحلیل و بررسی عکاسی طبیعت ایران» (۱۳۸۷) به بررسی صد کتاب عکس انتخابی در بازه‌ی تاریخی دهه شصت تا هشتاد شمسی می‌پردازد و تمرکز وی، بررسی عکس از طبیعت ایران و نه الزاماً عکس چشم‌انداز به‌طور عام بوده است. از دیگر پژوهش‌های کاربردی

و بنیادی تاریخی که شمای عمومی قابل اتکایی از تاریخ عکاسی ایران به دست می‌دهد، رساله‌ی «تحلیل انتقادی گفتمان‌های تاریخ عکاسی ایران» (۱۳۹۴) نوشته حسن زین‌الصالحین و هم‌چنین مقاله‌ی «سیاست و بازنمایی (بررسی نقش ایدئولوژیک دوربین عکاسی و عکس در دوره‌ی پهلوی)» (۱۳۹۴) نوشته‌ی وی و نعمت‌الله فاضلی است که به منظور شفاف‌سازی بستر تاریخی، راهگشای کتاب فعلی بوده‌اند. نگارنده‌ی این کتاب از ابتدای فعالیت جدی و تحصیل در حوزه‌ی عکاسی، به‌طور خاص درگیر این ژانر و مفهوم در عکاسی بوده است. پایان‌نامه‌ی کارشناسی عکاسی‌ام با عنوان «عکاسی چشم‌انداز؛ رویکردها و تحولات» (۱۳۹۵) نگاشته شده و رساله‌ی کارشناسی ارشد عکاسی من نیز تحت عنوان «بررسی مفاهیم و رویکردهای تاریخ عکاسی چشم‌انداز در ایران دوره‌ی پهلوی» (۱۴۰۰) پژوهش و مورد دفاع واقع شده است.

کتاب پیش‌روی شما علاوه بر کنکاش در باب چپستی چشم‌انداز و مروری مختصر بر تاریخ عکاسی چشم‌انداز در غرب، می‌تواند برای تاریخ‌نگاری عکاسی چشم‌انداز در ایران و پژوهش‌های متعدد دیگری از زوایای گوناگون مفید واقع شود؛ پژوهش‌های مورد نیاز در این راستا و حوزه‌هایی گسترده‌تر از چشم‌اندازهای تاریخی، اعم از بررسی آغاز جنبه‌های زیبایی‌شناسانه، بررسی تأثیرات متقابل ساختاری و زیبایی‌شناختی عکس‌های چشم‌انداز غربی و ایرانی، بررسی‌های عمیق‌تر در باب هویت‌سازی و عکس چشم‌انداز، بررسی ویژه‌ی مفهوم چشم‌انداز از دیدگاه قدرت و عامه مردم و تفاوت‌های آنها در دوره‌های تاریخی مختلف عکاسی چشم‌انداز در سنت تصویری ایران. پژوهش کنونی با هدف برداشتن گامی کوچک در راستای واکاوی تجارب و مفاهیم بنیادین در حوزه‌ی عکاسی چشم‌انداز صورت گرفته است؛ جمع‌آوری و طبقه‌بندی داده‌های خام عکاسی آغازین چشم‌انداز و همین‌طور مفاهیم

انتقادی حول مفهوم چشم انداز و چگونگی تأثیر گذاری رمزگان زبانی عکاسی بر این حوزه، سعی در گستردن زمینه های پژوهشی در این راستا داشته که امید است به تولید عکس های چشم انداز خود آگاهانه تر در دوره ی معاصر منجر گردد.

www.ketab.ir